

Over de IJslandse Tureluur.

Prof. Dr. K.H. Voous.

De Tureluur heeft een grote verspreiding in Europa en Azië. Hij broedt van IJsland en Ierland in het westen tot Mandschoerije in het oosten. Hij overwintert grotendeels in de warme landen rond de Middellandse Zee en in de subtropen en tropen van Afrika en Azië.

In zijn uitgestrekte broedgebied ziet hij er niet overal hetzelfde uit. Zijn broedkleed is hier wat roodbruiner, elders wat grauwer; soms met een overvloedige, soms met een minder opvallende donkere marmer- en streeptekening. Ook is er plaatselijk verschil in lichaamsgrootte (gemeeten aan lichaamsgewicht en vleugellengte) en in absolute en relatieve lengte van snavel en poten. De grenzen van deze geografische variatie zijn vaag en daardoor de onderscheiding van geografische rassen of ondersoorten moeilijk en in grote gebieden onbevredigend. Momenteel zijn de meeste onderzoekers geneigd de opvattingen te volgen van Urs N. Glutz von Blotzheim, Kurt M. Bauer en Einhard Bezzel in het "Handbuch der Vögel Mitteleuropas" (deel 7, 2, 1977) (hier verder afgekort 'Handbuch') en van J. Wattel in Stanley Cramp's "Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa" (deel III, 1983) (hier verder afgekort 'Handbook') en voor geheel Europa de, overigens niet geheel homogene ondersoort Tringa totanus totanus (Linnaeus 1758) aan te nemen, met één min of meer duidelijk onderscheidbare ondersoort Tringa totanus robusta (Schiöler 1919) op de Far Öer en IJsland.

Tringa totanus robusta werd in 1919 beschreven door E. Lehn Schiöler, een rijke Deense bankier, die monumentale, door hemzelf geïllustreerde boekwerken heeft geschreven, voornamelijk over water- en moerasvogels van Noord-Europa. Tringa totanus robusta voor het gemak in het Nederlands IJslandse Tureluur genoemd, onderscheidt zich van de continentale Europese Tureluur door een donkerder en in de winter egaal grijsbruiner verenkleed en aanzienlijker lichaamsgrootte. Niet alle IJslandse Tureluurs zijn direct van de continentale Tureluurs te onderscheiden. Het gaat om gemiddelden, die noch in het veld, noch in het museum in alle gevallen houvast bieden.

Tringa totanus robusta werd waarschijnlijk voor het eerst reeds in 1926, zeven jaar na zijn introductie door Schiöler, in de Nederlandse vogelliteratuur genoemd en wel door baron Snouckaert van Schauburg (1926: 126), naar aanleiding van een op 26 december 1925 op Texel dood gevonden, ongesext exemplaar met een vleugellengte van 167 mm. De determinatie werd door Schiöler bevestigd. Later verschijnt de IJslandse Tureluur in een artikel van G.A.L. Disseling & M.J. Tekke (vrouwtje, 4 november 1935, Den Helder, vleugel 165 mm). Vervolgens ook in het boek "De Nederlandsche Vogels" (deel 3, 1942: 825-826), waar ten minste 14 exemplaren uit Nederland worden opgesomd.

Tringa totanus robusta kreeg een definitieve plaats in de eerste druk van de "Avifauna van Nederland" (Ardea 50, 1962: 46) onder verwijzing naar het artikel van P.A. Hens, G.C.A. Junge, J.G. van Marle & K.H. Voous over ondersoorten in de lijst van Nederlandse vogels in hetzelfde nummer van "Ardea" (50: 120-121). Deze auteurs vermelden 34 Nederlandse exemplaren van de IJslandse Tureluur. Zij baseerden zich bij hun determinatie op ringgegevens en op vleugelmaten die bij de mannetjes boven 159 mm en bij de vrouwtjes boven 160 mm zouden zijn gelegen, met gemiddelde lengten van resp. 167,2 en 167,1 mm. Enkele ter vergelijking aan het "Handbook" (p. 539) ontleende vleugelmaten (in mm, met gemiddelden en standaard-deviaties) zien er als volgt uit:

Tringa totanus totanus (Noord-Scandinavië en Finland):

mn 149 - 161 (156 +/- 3,6) vr 151 - 167 (159 +/- 2,8)

Tringa totanus robusta (IJsland):

mn 169 - 176 (167 +/- 3,9) vr 163 - 175 (170 +/- 3,1)

Latere onderzoekers zijn voorzichtiger geworden dan Hens *et al.* in 1962 in de onderscheiding van IJslandse Tureluurs afkomstig uit winter- en doortrekgebieden waar Tureluurs van velerlei herkomst verwacht kunnen worden. G.C. Boere & C.J. Smit (1981) legden de grens tussen op Vlieland gevangen en geringde Continentale en IJslandse Tureluurs bij vleugellengten van langer of korter dan 168 mm. Zij deden dit om het zekere voor het onzekere te nemen, een noodoplossing dus, want het is vrijwel zeker, dat alle Tureluurs met vleugelmaten van 168 mm en daarboven IJslandse Tureluurs zijn, terwijl bij de kleinere vogels onvermij-

delijk ook een aantal IJslandse Tureluurs zijn opgenomen. Peter L. Meininger & Norman D. van Swelm (1989) volgden dit voorbeeld in hun rapport over biometrisch en ringonderzoek aan steltlopers in de Oosterschelde in het voorjaar van 1984 en 1985. Boere en zijn medewerkers vingen en ringden 578 Tureluurs met "IJslandse" vleugelmaten in alle maanden van het jaar behalve mei, tegenover 452 die als T. t. totanus werden beschouwd. Bij Meininger & Van Swelm waren die aantallen resp. 8 (in het voorjaar tot 28 april) en 76.

Intussen begon men zich af te vragen waar de in West-Europa broedende Tureluurs overwinteren. Voor Nederland begon dat beeld pas vrij laat duidelijk te worden. In de broedtijd in Nederland geringde Tureluurs, inclusief de nog niet vliegvlugge jongen, zijn teruggemeld uit kustgebieden van Europa en verder in Noordwest-Afrika zuidelijk tot Senegal (Speek & Speek 1984: 105 - 108). Zodat de overtuiging veld won, dat nauwelijks of geen Nederlandse of continentaal Europese Tureluurs in de winter in ons land aanwezig zijn. Vrijwel alle, zo niet alle 's winters aan de Noordzeekusten van Nederland en Oost-Engeland aangetroffen Tureluurs zouden IJslandse Tureluurs zijn. Hun lichaamsgrootte en de grauwbroune tint van de bovendelen zouden met deze veronderstelling in overeenstemming zijn.

Dit was de stand van de kennis omtrent de Tureluur toen Gerard C. Boere in 1971 zijn onderzoek op Vlieland naar de herkomst van de in het Nederlandse Waddengebied verblijvende steltlopers ter hand nam. In zijn proefschrift (1977) en latere publicaties bevestigt hij de bovenvermelde theorie. Voorts bleken IJslandse Tureluurs hun vleugelveren te ruïen in hun Nederlandse wintergebied. Continentaal Europese Tureluurs beginnen daar in de nazomer ook wel mee, maar zetten de rui pas voort en maken die af in hun warme wintergebieden. Vervolgens kwam aan het licht, dat de noordelijke steltlopersoorten in opeenvolgende winters zeer plaatstrouw zijn. Dat geldt voor Tureluurs in niet mindere mate dan voor Steenlopers en Parse Strandlopers. Jaar in jaar uit bezoeken dezelfde (geringde) IJslandse Tureluurs dezelfde plaatsen aan de Noordzeekust en de wadden- en estuariumgebieden.

Het is voorgekomen, dat IJslandse Tureluurs zich incidenteel of blijvend op hoge breedte in Noorwegen hebben gevestigd en daar tot broeden zijn gekomen. Deze vogels vielen op door hun uiterlijk en grootte. Er bestaan dus Noorse "IJslandse Tureluurs". Allochtonen dus. Zoiets is ook bekend van de Grutto, die een aan kleur van het verenkleed en aan poot- en snavelengte ook in het veld herkenbare IJslandse ondersoort heeft ontwikkeld: Limosa limosa islandica C.L. Brehm 1831. Overigens is de vestiging van IJslandse Grutto's in Noorwegen gemakkelijker aan te tonen dan die van IJslandse Tureluurs. In Noorwegen broeden Grutto's (mogelijk) alleen in het uiterste zuiden, terwijl de Grutto's van vermoedelijk IJslandse herkomst een paar duizend kilometer noordelijk daarvan zijn vastgesteld, bijv. in 1955 op het eiland Andöy (Vesterålen) op 69° noorderbreedte, een paar graden noordelijker dan waarop zij in IJsland voorkomen.

Tringa totanus robusta is aldus een fraai voorbeeld van geografische variatie van een vooruitgeschoven en afgescheiden noordwestelijke post van een transcontinentaal Euroaziatisch broedgebied, met alle daaraan verbonden en te verwachten gevolgen: aanzienlijker lichaamsgrootte, enigszins gewijzigde verhouding van snavel en pootlengte (relatief korte snavel), een eigen overwinteringsgebied onder niet-optimale klimatologische condities, maar met een relatief kortere en mogelijk daardoor minder gevaarlijke trekroute. Zijn toch niet ongevaarlijke trekweg over zee heeft hem doen verdwalen naar Noorwegen en Groenland, maar tot nu toe niet naar Canada of de Verenigde Staten. Waardoor of waarvoor IJslandse Tureluurs groter zijn, enigszins andere lichaamsverhoudingen hebben en gewijzigde trek- en rui patronen bezitten, zijn oeco-geografische vragen, die de moeite van het stellen waard zijn.

Literatuur:

- Bisseling, G.A.L. & M.J. Tekke. 1936. IJslandse Tureluur Tringa totanus robusta (Schöler) in Nederland. Orgaan Club Ned. Vogelk. 8:137.
- Boere, G.C. 1976. The significance of the Dutch Waddenzee in the annual life cycle of arctic, subarctic and boreal waders. 1. The function as a moulting area. Ardea 64: 210-291. Proefschrift Vrije Universiteit, Amsterdam. 1977.
- Boere, G.C. & C.J. Smit. 1981. "Redshank", in: C.J. Smit & W.J. Wolff, Birds of the Waddenzee. Final report of the section 'Birds' of the Wadden Sea Working Group: 195-206. Balkema, Rotterdam.

Meininger, P.L. & N.D. van Swelm 1984. Sletlopers in de Oosterschelde, biometrisch en ringonderzoek in voorjaar 1984 en 1985. Rijkswaterstaat Dienst Getijdewateren nota GWA0-89.1009, Stichting Ornithologisch Station Voorne, Middelburg/Oostvoorne.

Snouckaert van Schauburg, R.C.E.G.J. 1926. Ornithologie van Nederland. Jaarber. Club Ned. Vogelk. 16:123-127.

Speek, B.J. & G. Speek 1984. Thieme's vogeltrekAtlas. Thieme, Zutphen.